

TÜRK İNANIŞ VE DÜŞÜNÜŞ SİSTEMLERİNDE MEYVE

Mehmet AÇA*

ÖZET

Türk inaniş ve düşünüş sisteminde meyve ele alınırken meyvelere dair efsaneler, inanışlarda meyvenin yeri, doğumla ilgili gelenekler, halk hekimliği, nazar, büyü, uğur - uğursuzluk ve kötü ruhlarla ilgili inanış ve uygulamalarda ayrıca rüya yorumlarında meyve değerlendirilmiştir. Ayrıca yaratılış mitleri, destan, halk hikâyesi, masal ve efsanelerdeki yeri de belirtilmiştir. Meyve ağaçları ve meyveler insan hayatının hemen her aşamasında önemli bir yere sahip olmuştur. Doğurganlığın simgesi elma ve incir, şifa kaynağı olan armut, ağacın meyve vermesini sağlayan ve kısırlığa çare olan, erkek çocuk sahibi olmayı sağlayan inanışlar ve diğerleri çalışmada ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Meyve, yaratılış miti, efsane, halk hekimliği, halk inanışı, rüya tabiri.

FRUIT IN SYSTEM OF TURK'S BELIEF AND THINKING

ABSTRACT

This is a study of fruit as it features in passage rites, folk medicine, spell, charm, evil eye, good and bad luck, dream interpretation and beliefs relating to evil spirits. Also it's place in creation myths, epics and folktales was given. Fruit trees and fruits are important for all period's of human life. In addition apple and fig as a symbol of fertility, curative pear and also the beliefs that provide to have male child, providing fruit for tree and cure for infertility were mentioned.

Key words: Fruit, legend, creation myth, folk medicine, folk belief, dream interpretation.

* Doç. Dr. Mehmet Aça, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Balıkesir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

Yaratılış konulu mitlerle kutsal kitapların aktardığı bilgilerden de anlaşılacağı üzere, meyve, yaratılışın gerçekleştiği andan itibaren insan hayatında önemli ve belirleyici bir yere sahip olmuştur. İlk insanların cennetten çıkarılıp dünya üzerine indirilmesine ve dişiye çocuk doğurma vasfının verilmesine neden olan “yasak meyve” (Elma, incir, vs.) olgusu, dünya üzerinde yine benzer bir görevle çocuksuzluk ya da kısırlığın ortadan kaldırılabilmesinde, yani, soyun devamlılığında, önemli bir araç olarak nitelendirilmiştir. Yenilen elma ile altında yuvarlanan elma ağacı, Türk mitolojisindeki Eje’ye doğurma özelliğinin verilmesine ve kişi oğlunun Tanrı katından yeryüzüne inmesine neden olan elmayı ve onun temel fonksiyonunu akla getirmektedir.

Yaratılış mitleri, destan, halk hikâyesi, masal ve efsanelerde meyve

(Doğurganlığın simgesi: elma, incir)

W. Radloff’un Altay Türkleri arasından derlediği yaratılış mitinde, Tanrı katında, yani, cennette yaratılan insanların dokuz dallı bir ağacın meyvesinden beslendikleri ifade edilmektedir. Radloff’un derleyip yayımladığı mite göre Tanrı, dalsız budaksız ağacı beğenmez. Dokuz dalının bitmesini, dokuz dalın kökünde de dokuz kişinin türemesini, bu dokuz kişiden de dokuz boyun oluşmasını ister. Burada bulunan insanlar, bu dokuz dallı ağacın meyveleriyle beslenirler. Tanrı, yarattığı insanlara sadece ağacın bir tarafında bulunan beş dalın meyvelerini yemelerine izin verir. Diğer taraftaki dört dala dokunmamalarını söyler. Tanrı ile rekabet içinde olan Erlik, insanlara dört daldan meyve yememelerinin sebebini sorar. Onlar da bunun Tanrı buyruğu olduğunu, yılan ile köpeğin de Tanrı tarafından yasak dalların altında nöbet tutmakla görevlendirildiğini söylerler. Erlik, bunları duyduktan sonra Törüngay denilen kişiyi bulur. Ona “Tanrı size yalan söylemiş. Siz bu dört dalın meyvesini de yiyiniz.” der. Erlik, uyumakta olan bekçi yılanın ağzına girer ve “Bu ağaca çık.” der. Yılan ağaca çıkarak yasak meyveden yer. Oradan geçmekte olan Törüngay ve karısı Eje’ye yasak meyveden

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

yemeleri için tekrar ısrar eder. Törüngey istemez; fakat, karısı Eje'ye yasak meyveler çok tatlı gelir, kocasının da tatması için ağzına sürer. O anda ikisinin de tüyleri dökülür, utanırlar. Ağaçların altına saklanırlar. Tanrı, geldiğinde Törüngey ve Eje'ye seslenir. Fakat onlar utandıkları için gelemeyeceklerini söylerler. Yılan, köpek, Törüngey, Eje kabahati hep birbirlerine atarlar. Tanrı yılanı “Şimdi sen Körmös (şeytan) oldun. Kişiler sana düşman olsun, vursun öldürsün.”; Eje'ye “Yasak meyveyi yedin. Körmös'ün sözüne uydun. Bundan böyle sen gebe olacaksın, çocuk doğuracaksın, doğum sancıları çekeceksin, sonra öleceksin.” der (İnan 1986, 15-16).

Yaratılış mitinden de anlaşılacağı üzere, Tanrı tarafından yaratılan ilk insanlar, meyveli bir ağaç vasıtasıyla beslenmektedirler. Fakat, kendilerine yasaklanan dallardaki meyveleri yiyince Tanrı katından yeryüzüne indirilirler. Ölümsüz iken ölümlü ve hastalıklı birer varlık hâline dönüşürler. Eje'ye doğurganlık vasfının yasak meyvenin yenilmesinden sonra verilmesi de dikkat çekicidir. Eje, yasağın ihlâli nedeniyle doğum yapacak, doğum sancuları çekecektir.

Altay Türkleri arasından derlenen yaratılış mitinin benzerleri, *Kur'an*, *Tevrat* ve *İncil* gibi kutsal kitaplarda da yer almaktadır. Zikredilen kitaplardaki yaratılışla ilgili bölümler, meyvelerinin yenilmesi yasaklanan ağaca (bilgi ağacı) da yer vermektedirler. *Kur'an*'da hurma, zeytin, incir, nar gibi ağaçlardan özellikle söz edilmekle birlikte, yasaklanan meyve ağacının meyvesinin ne olduğu hakkında bilgi verilmemektedir. *Kur'an*'daki yasak ağaca “şecere-i memnua” ve “şecere-i huld” isimleri verilmiştir. Araf suresinde Tanrı, Âdem ile Havva'dan cennette bulunan yiyeceklerden diledikleri gibi yemelerini; fakat, bir ağaca yaklaşmamalarını tembihler. Bu ağaç, “şecere-i memnua"dır: (Allah buyurdu ki): “Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz. Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve: Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedi kalanlardan olursunuz diye yasakladı, dedi. Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara: Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? diye nidâ etti.” (Araf suresi 21, 22. ayetler).

Bunun üzerine Tanrı, onları cennetten kovar, bir müddet yaşayıp ölecekleri ve sonra tekrar dirilecekleri yeryüzüne indirir (Araf suresi 23-25. ayetler).

Cennetteki yasak ağaçtan Taha suresinde de bahsedilir. Yasak ağaç, bu sefer “şecere-i huld” diye adlandırılır. “Ebedi hayat”, “çürümez saltanat hayatı” anlamlarına gelen ağaç, Âdem ile Havva’ya yasak edilen ağaçtır. Şeytan, onları kandırır, yasak ağacın meyvesini yerler: “Derken şeytan onun aklını karıştırıp “Ey Âdem! dedi, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez saltanatı göstereyim mi?” Nihayet ondan yediler. Bunun üzerine kendilerine ayıp yerleri göründü. Üstlerini cennet yapraklarıyla örtmeye çalıştılar. Bu suretle Adem Rabbine âsi olup yolunu şaşırdı.” (Taha suresi 120-121. ayetler)

Yahudi ve Hristiyan geleneğinde de kötülük ruhunu, şeytanı temsil eden yılan, Havva vasıtasıyla Âdem’i bilgi ağacının meyvesini yemeğe ikna eder. Mişna (Sanhedrin, 70), iyiyi ve kötüyü bilme ağacının üzüm asması olduğunu söyler. Henok (Enoch) Kitabı (24/2), onu, yedi dağın arasına yerleştirir. Yahudi geleneğinde, yasak meyvenin incir veya buğday olduğuna inanılır (Ergun 2002, 82).

Kimi araştırmacılar, İncil ve Tevrat’ta yer alan ağacın gerçek bir ağaç olmadığını, bir sembol olduğunu ifade etmişlerdir.¹ İskenderiye Yahudiliği ve Philon, yasak

¹ Nitekim, Türk yaratılış mitlerini ele alan Bahaeddin Ögel de yaratılış efsanesindeki yasak meyvenin bir sembol olduğu kanaatindedir: “Yasak olan veya olmayan meyvalar, tamamı ile sembolik idi. Bunlar daha ziyade, iyi ile kötü hareketi birbirinden ayırd edip, iradesini kullanarak kötü şeyleri yapmaması için verilen bir tenbihten başka bir şey değillerdir. Ölümsüz olarak Cennette yaşayan İnsanlık, yere inince ölümlü bir varlık olmuştur. Yine bazı Altay ve yakut Türklerine ait yaratılış destanlarında Tanrı, ilk insanın çamurdan şeklini yapmış ve ona ölümsüz bir ruh aramağa gitmişti. Fakat Şeytan’ın gelip de, bu şekilleri muhafazaya memur edilen köpeği kandırarak bunları kirletmesi üzerine Tanrı çok kızmıştı. Tanrı yarattığı bu ilk insanlara birer ruh vermişti ama; ne işleri varsa görsünler diye de onları

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

ağacın cinsel ilişkiyi ifade ettiği düşüncesindedirler. Bazı kilise çevreleri de bu düşüncede olmakla birlikte, bu görüş çok fazla benimsenmemiştir (Ergun 2002, 82).

Yaratılış mitleriyle kutsal kitaplarda ifadesini bulan ve cennetten çıkarılmaya neden olarak gösterilen yasak ağaçla meyvesinin cinsi gerçekte ne olursa olsun, Türkler arasından derlenen sözlü edebiyat metinlerinde, doğurganlık vasfının kazanılmasına neden olan meyvenin elma olduğuna inanılmıştır. Nitekim, aşkın ve üremenin sembolü olan elmanın Türkiye’de ölümün, özellikle de küçük çocukların ölümünün görünür nedeni olarak nitelendirilmesi, başlangıçtaki dünyaya inişin ve doğurganlığın nedeni olan yasak meyve olgusunun tersine bir süreci başlatması olarak da nitelendirilebilir. Türkler arasındaki elmanın Azrail tarafından özellikle de küçük çocuklara sunulmakta olduğuna dair inanç, çocukla doğum arasındaki bağlantıya farklı bir görevle dikkat çekmesi bakımından ilginçtir: “*Aşk habercisi ve üretken güç olan elma, çoğu kez ölümün görünür nedenidir. Türkiye’de ufak çocuklara Azrail tarafından sunulmakta, ayrıca çoğu zaman özverinin de simgesi olmaktadır. Abu Muslim’in bir öyküsü bu konuda çok açık ifadeler kullanmaktadır. Birisi bir elmayı zehirli bir bıçakla kesmekte ve onu kahramana vermektedir. Fakat kahraman önceden rüyasında uyarıldığından, elmayı veren adama der ki: “ilk önce sen ye” ve böylece katil kendi kazdığı kuyuya düşerek ölür.*” (Roux 1994: 211-212)

Elma, halk inanışlarında zürriyetin sembolü olarak kabul edilmiştir. Doğuramayan kadınlara, tıpkı Eje’nin yasak meyveyi yedikten sonra doğurma vasfını kazanması gibi, kutsal kişilerce verilen elma sayesinde doğurganlık vasfı bahşedilmektedir. Yenilen yasak meyve nedeniyle dişiye doğurganlık vasfının verilmiş olması inancı, destan, halk hikâyesi ve masallarda yaygın bir motif hâlinde varlığını sürdürmüştür. Çocuksuzluğun ortadan kaldırılmasında devreye giren meyve (elma) motifi, mitolojik düşünceyle halk inanışlarının sözlü edebiyattaki yansımalarına önemli bir örnektir.

teryüzüne salmıştı. Bu yüzden de İnsanlık, hastalık ve ölümden kurtulamamıştı.” (Ögel 1989: 475)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

Destan, halk hikâyesi ve masallarda kahramanlar, genellikle ana ve babalarının ihtiyarlık çağlarında kutlu bir kişi tarafından (Ak sakallı pir, eren, dede, Hızır) verilen elmayı yemelerinden sonra dünyaya gelirler. Kutlu olduğuna inanılan bahadırın adını, yine Tanrı tarafından gönderilen kutsal kişi koyar. Kahramanların bineceği atlar da, kutlu kişinin verdiği elmanın kabuklarını yiyen attan, kahramanla aynı günde doğarlar.

Türk destanlarından *Manas*'ta kısırlık ile elma arasındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir. Bu ilişki, *Manas*'ın doğumunda ortaya çıkmaktadır. *Manas* doğmadan önce Cakıp Han, çocuğu olmayan karısından yakınıken Çıyırđı'nın elmalı, kutlu yerlerde yuvarlanmadığından söz etmektedir (İnan 1992, 6).

Halk hikâyelerinden *Tahir ile Zühre*'de padişahın, yolda rastladığı dervişin verdiği elma sayesinde bir oğlu dünyaya gelir (Türkmen 1983, 179). Derviş, pir ya da ihtiyarın verdiği elma vasıtasıyla gebe kalma motifi, *Kirmanşah*, *Latif Şah*, *Adil Şah*, *Melik Şah ile Güllü Han*, *Şah İsmail*, *Elif ile Mahmut*, *Arzu ile Kamber*, *Asuman ile Zeycan*, *Kerem ile Aslı*, *Varaka ile Gülşah*, *Âşık Garip* gibi hikâyelerde de görülebilmektedir (Alptekin 1997, 382).

Umay Günay tarafından Elazığ bölgesinden derlenen *Şah İsmail* masalında çocuğu olmayan padişaha derviş, iki elma verir. Birini hanımıyla kendisinin, diğerini de atının yemesini söyler. Bu işlem yerine getirildikten sonra çocuk doğar, at yavrular (Günay 1975, 341).

Saim Sakaoğlu tarafından Gümüşhane ve Bayburt bölgelerinden derlenen *Melikşah* masalında, çocuksuz padişahın Hızır'ın verdiği elma sayesinde bir oğlu dünyaya gelir (Sakaoğlu 2002, 397).

Bilge Seyidoğlu'nun Erzurum bölgesinden derlediği *Topal Leylek* masalında, dervişin verdiği elma ile padişahın kızı olur (Seyidoğlu 1975, 169).

Türkiye Türkleri arasında geçmişte çocuğu olmayan kadına, hocaya yazdırıldıktan sonra yarısını kocasının yediği meyvenin diğer yarısı yedirilmiştir. Ayrıca, doğum ağrısı çeken kadına ısırtılan elmanın geri

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

kalanının yenilmesinin de kısırlığa iyi geleceğine inanılmıştır (Acıpayamlı 1974, 15).

Elma, erkek çocuk sembolüdür, murattır. O yüzden düğünlerde, göğe ulaşan düğün bayrağının tepesine elma takılır. Elma, soyun devamı dileğinin Tanrı'ya iletilmesidir. Güveyin eve yeni gelen gelinin önüne elma atması, sevgiliye hediye olarak elma gönderilmesi, hep aynı sembolü ifade eder (Ergun 2002, 211).

Türk inanç ve düşünce dünyasının öğrenilmesinde önemli bir yere sahip olan efsanelerin Türklerin çeşitli meyve ağaçlarıyla meyveler hakkındaki düşünce, yorum ve değerlendirmelerini de yansıttığı halk edebiyatı araştırmacılarının bilgisi dâhilindedir.

Meyvelere dair efsaneler

Kızılılık ve böğürtlenle ilgili metinlerde bu meyvelerin temel bazı özelliklerinin kökeni hakkında bilgi verilirken, diğerlerinde, bir yatır başında bulunan bir armut ağacının meyvelerinin şifa verici özelliği ile zeytin ağacının Tanrı'ya olan inancından söz edilmektedir.

Kızılılık (Çanakkale) “İlk çiçek açan bitki kızılılık olarak bilinir. Şeytan bunu görünce hemen kızılılığın başına gelmiş “Bu benim ağacım, bunun meyvesi benim olacaktır.” demiş. Bunun üzerine Allah tarafından meyvesini en geç veren meyvelerden kılınmış. Şeytanın bütün heva ve hevesi boşuna gitmiştir.” (Ergun 2002, 762)

Böğürtlen (Osmaniye) “Hz. Ali yolculuğun birinde çok acıdır. Nihayet bir su kenarına gelince burada bulduğu böğürtlen dikeninin meyvesinden karnını doyurur. Atı da oradaki çayırlara yayılır. Bunun üzerine Allah telmiğinin yere değdiği yerde kök versin diye dua eder.” (Ergun 2002, 770)

Taşkın Dede / şifalı armut “Denizli ili, Acıpayam ilçesi Alaaddin Kasabasıdır. Kasabanın 2,5 km. batısında Taşkın Dede tepesinde, mekanında yatmaktadır. Mezarın yanında bulunan armut ağacının meyveleri şifa niyetiyle yenir. Her tür dilek için gidilir, dua edildikten sonra çaput bağlanır.” (Ergun 2002, 754)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

Secde eden zeytin ağacı (Turgutlu-Alatıdır Köyü)
“Köyün 2 km. doğusunda Zeytindere diye bir mevki vardır. Efsaneye göre çok eskiden Zeytindere denilen bu yerde Zeytincik vilayeti varmış. Adından da anlaşılacağı gibi bugün nasılsa o gün de burada zeytin ağaçları bol olarak bulunmaktaymış. İşte bu vilayette bir günün sabahında kocakarının birisi fecir vakti kalkmış ve avluya çıkmış. Bakmış ki avludaki kocaman zeytin ağacı yere serilmiş yatıyor. Kadın “Allah Allah” demiş. “Her halde gece esen rüzgar ağacı devirdi. Bari buzağıyı ağaca bağılayım da dallarından yesin” diyerek gidip buzağıyı getirerek ağacın dallarına bağlamış ve içeriye girmiş. Kuşluk vakti yeniden avluya çıkıp baktığında ne görsün! Yıkıldı zannedip buzağıyı bağladığı ağaç ayağa dikilmiş ve kendisiyle birlikte zavallı buzağıyı da havaya kaldırmamış mı? Önce bu olaya pek mânâ verememiş, sonradan anlamış. Ağaç sabah vakti kadın kalktığı sırada Yaradana secdeye gitmiş; onun için kadın ağacı yıkıldı zannetmiş.” (Ergun 2002, 451)

B. Meyve ağaçları ve meyveler etrafında oluşturulan çeşitli inanmalar ve uygulamalar

Eski Türk inanç sisteminde, kutlu ağaçların çoklukla meyvesiz ağaçlar olduğuna inanılmakla birlikte (Ergun 2000, 23-24) meyveli ağaçlara da özel bir önem verildiği ve onlar etrafında çeşitli inanma ve pratiklerin meydana getirildiği görülmektedir. Nitekim, İslâm muhitinde Turfan’da yazılmış bir cönkte bulunan ve Reşid Rahmeti Arat tarafından aktarılan bir şiirde, tepesinde meyve olduğu için eğri olan dal makbul sayılmış ve kesilmemesi istenmiştir. İnsana doğru yolu gösteren iyi arkadaş da meyveli dala benzetilmiştir (Arat 1991, 262-263).

Meyve ağaçlarıyla onların meyvelerini, bireyin ve toplumun hayatında olumlu ve olumsuz yönleriyle sıklıkla görmek mümkündür. Tanrı kutunun ve dolayısıyla bereketin daimî kılınması, hastalıkların sağaltılması, nazardan korunma, büyü bozma işlemlerinde, hayatın geçiş dönemlerinde (doğum, evlilik, ölüm), birey ve toplumun belâ ve tehlikelerden uzak kalabilmek adına sürdürdüğü yasaklarla kaçınımlarda meyve ağaçlarıyla meyvelerin önemli bir yeri olagelmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

Meyve ağaçları ve meyveler etrafından oluşturulan inanma ve pratiklerin bir kısmı, günümüzde de sürdürülmektedir.

İnsanoğlunun hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan meyve ağaçlarının bol meyve vermesine yönelik bazı uygulamalar vardır. Bu uygulamalar, bereketi arttırmaya yönelik uygulamalardır ve insanoğlunun etrafındaki diğer canlı varlıklara karşı sergilediği yaklaşımı ortaya koyması bakımından da önem arz etmektedir.

1. Ağacın meyve vermesini (doğurganlığını) etkileyen inanma ve pratikler (ağaç korkutma, ağaç kucaklama):

Muhtemelen, ağacın bir insan gibi duygularının olduğuna ve çiçeklenip meyve vermesini engelleyen kötü güçlerin gövdesine yerleştiğine inanmaktan kaynaklanan ilginç bir uygulama, birkaç yıl üst üste meyve vermeyen ya da çiçeğini döken ağacın kesilmekle tehdit edilerek korkutulmasıdır.

Ünal Şöhret Dirlik tarafından aktarılan bilgilere göre, Fethiye’de birkaç yıl üst üste meyve vermeyen ağaçlar, sahipleri tarafından kesilme tehdidiyle korkutulmaktadır: *“Ben bu ağacı keseceğim, iki yıldan beri meyve vermiyor.”* diyen ağacın sahibi, eline nacağı ve tahrayı aldığı gibi *“Keseceğim.”* diyerek ağacın dibine varır. Orada bulunan bir komşusu veya oğlu *“Aman kesme, önümüzdeki yıl iyi meyve verir, vermezse kesersin.”* der ve keseceği aleti elinden almak ister. Baba *“Keseceğim.”* der ve az kalınca bir dalı keser ya da gövdeye bir iki darbe vurur. Bu darbe gövdeyi az buçuk yaralayacak kadar olur. *“Hadi öfkeni aldın, bu yıl vermezse kesersin.”* diyerek aleti elinden alırlar. Ağaç bir dalından veya gövdesinden yara alır o kadar. O yıl yaralanan ağaçta meyve çok olur, bu işe ağacı korkutmak denir.” (Ergun 2002, 435)

Meyve vermeyen ağacın korkutulmasına ait bir başka örneği Karabük’e bağlı Bulak köyünden vermek mümkündür. Zikredilen bölgedeki uygulama, Uğuroğlu Barlas tarafından şu şekilde aktarılmıştır: *“Meyve vermeyen ağacın meyve vermesi için keskin balta ile ağacın iki kenarına çizik çizilir. Bu sırada tesadüfen*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

oradan geçiyormuş gibi yapan bir yaşlı adama “Bu ağaç meyve vermiyor keselim mi?” diye sorarlar, adam “Bırak kesme bu yıl da meyve vermezse kesersin.” diye cevap verir.” (Barlas 1986, 29).

Barlas'ın bahsettiği ağacın meyve vermesine yönelik uygulamalardan birisi de meyve vermeyen ağaca yeni nişanlı bir kızın aşkla sarılmasıdır. Böyle yapıldığı takdirde, meyve vermeyen ağacın meyve vereceğine inanılmıştır (Barlas 1986, 29).

Korkutma ve genç kıza kucaklatma yöntemiyle ağacın meyvesini bollaştırma pratiğine Ahıska Türkleri arasında da rastlanmıştır (Abbasoğlu 1991, 10).

Meyve vermeyen ağaca yönelik bir başka uygulama da hamile bir kadının meyve vermeyen bir ağaca taş bağlamasıdır (Gelmez 1986, 37'den Ergun 2002, 442). Bu işlem gerçekleştirildiğinde ağacın meyve vermeye başlayacağına inanılmıştır. Bu uygulamayla meyve vermek üzere olan bir hamile kadının öykünülen özelliğinin ağaca geçirilmesi amaçlanmıştır. Bu uygulama, kısır kadınlara, daha önce hiç çocuğu ölmemiş ve yeni doğum yapmış bir kadının avucundan su içirilmesi biçimindeki uygulamadan farksızdır. Her ikisinde de kısırlık ya da tutukluk ortadan kaldırılmaya, doğum gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

Meyve ağaçlarının verimli olması için başvuru olan uygulamalardan birisi de ağacın dibine köpek ölüsünün gömülmesidir. Uygulamayı gerçekleştirenler, böyle yapıldığı takdirde, ağaçların daha çok meyve vereceğine inanmışlardır (Atılğan 1981, 10'dan Ergun 2002, 760).

Ağacın bol meyveli olup olmamasıyla ilgili inançlar arasında çeşitli kaçınmalar da söz konusudur. Yapılmaması gereken davranışların yapılması ya da yapılmadan önce çeşitli önlemler alınmaması hâlinde, meyve veren ağacın artık meyve vermeyeceğine, kuruyacağına inanılmıştır.

Kastamonu ve çevresinden derlenen bir inanca göre, âdet gören bir kadın bir meyve ağacına çıkacak olursa, kadının sırtına üç ihlâs okunmuş taş konulur (Ergun 2002, 774). Bu işlemin yapılmasının nedeni de meyve ağacının kurummasını engellemeye çalışmaktır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

Ayrıca, bu uygulama, yurdumuzdaki âdet gören kadına yönelik olumsuz yaklaşımı da ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

2) Doğumla ilgili geleneksel uygulamalarda meyve ağacı ve meyve

a) Kısırlığı ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalarda

Yaratılış mitleri, destan, halk hikâyesi ve masallardaki doğurganlığın simgesi olan elmanın yanı sıra kısırlığı ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalarda, diğer bazı meyve ağaçları ile meyveler (nar, incir, armut) de yer almaktadır.

Sivas-Divriği'ye bağlı Güneş Köyü'nün Karapınar mevkisinde yer alan Çeğenek Baba ziyareti, diğer pek çok ziyaret gibi, dertlilerin derman bulmak için başvurduğu yerlerden olmuştur. Çeğenek Baba ziyaretinin bulunduğu yer, ardıç ağaçlarından ibaret küçük bir koruluktur. Çocuk sahibi olmak isteyenler, Çeğenek Baba'yı ziyaret ederler ve koruluktaki ardıç ağaçlarının meyvesinden yerler. Hamile kadınlar, ziyaret yerlerinde ellerini vücutlarının üzerinde tutmazlar. Çünkü, doğan çocuğun üzerinde iz olur. Böylesi izlere yörede ziyaret adı verilir (Özen 1996, 108).

Kıbrıs'ta bulunan Canbulat Türbesi'nin yanında yer alan incir ağacından incir yiyen kadınların Canbulat gibi güçlü, cesur oğlanlar doğuracakları inancı, yakın zamana kadar yaygın bir şekilde yaşamıştır. İncirin, Türkler arasındaki olumsuz imajına rağmen, Kıbrıs'ta sözü edilen türbe yanında büyüyen incir ağacının meyvelerinin çocuğu olmayan çiftlerin dileklerinin gerçekleşmesinde yardımcı olacağına inanılmıştır (İslamoğlu 1995, 19).

Yenilen meyve vasıtasıyla gebe kalma inancına Afganistan'da yaşayan Hazaralar arasında da rastlamak mümkündür. Kimi araştırmacılarca Moğol, kimilerince de Türk kökenli oldukları ileri sürülen Hazaralar arasında, çocuğu olmayan kadınlara kara kabuklu narın tanelerini okuyarak yedirirler. Yalnız, narın bütün tanelerinin yenme şartı vardır. Eğer bir tanesi bile yenmeden kalsa

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

duanın kabul olmayacağına inanılır (Kalafat 2001, 48'den Ergun 2002, 794).

Nar ve taneleriyle ilgili bu inancı, Türk dünyası genelinde benzer şekillerde görmek mümkündür. Türk kültüründe elmanın yanı sıra, nar da zürriyetin başlıca sembollerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, rüyada nar görmek neslin bereketli olacağına yorumlanmıştır. Nar cennet meyvesidir. Onun bir tanesinin bile yere düşürülmemesi gerektiği inancı, müştereklerimizdendir (Ergun 2002, 794).

Çocuk doğuramamış kadınların bir ağaç altında uyuyup kalmaları ve bu sırada gördükleri bir rüyada çocuklarının olduğunu görmeleri sonucunda çocuk doğurduklarına dair bir inanç, Gürcistan Cumhuriyetinde Borçalı bölgesinin Marnevi ilçesine bağlı Kasımlı köyünün kenarında bulunan bir armut ağacına bağlı bir şekilde anlatılmaktadır. Ağaç (orman) kültürünün Türk kültüründeki yeri konulu bir çalışmada yer alan armut ağacıyla ilgili doğum arasındaki ilişkiye dair bir anlatı şu şekildedir: "Bir köyden başka bir köye giden bir kadın yorularak yol kenarında bulunan bu ağacın altında oturup dinlenmek istemiş. Fakat oturduğu yerde bir süre uykuya dalmış. Daha önceden çocuğu olmayan bu kadın rüyasında bir oğlan çocuğu doğurduğunu ve çocuğuyla bu ağacı ziyaret ettiğini görmüş. Bir süre sonra gerçekten de bir oğlan çocuk sahibi olan kadın çocuğuyla beraber bu ağacı ziyaret etmiş ve rüyasını herkese anlatmış." (Ergun 2002, 574-575).

b) Arka arkaya kız doğuran kadınların erkek çocuk doğurmasını sağlamaya yönelik pratiklerde

Türkiye Türkleri ile diğer Türk toplulukları arasında, meyve ağaçları ve meyveler, arka arkaya kız doğuran kadınların erkek çocuk doğurmasını sağlamaya yönelik işlemlerde de yer almaktadır. Anadolu Varsaklarının inanç ve âdetlerini ele alan bir çalışmada bu uygulama şu şekilde aktarılmaktadır: "*Mesela, hep kız olup da oğlan olmasını isteyen bir kadın gider, armut ve erik ağacını taşıyarak: "Ben ağacı taşıladım, kızı bıraktım oğlana başladım" diye söyler. Sonra da ağaçlardan yere*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

düşen armut ve erikleri toplayarak eve götürür ve kocasıyla beraber yerler. Daha sonraki olacak çocukları erkek olur." (Gökbel 1998, 92).

Aynı uygulamayı Tarsus bölgesinde de görmek mümkündür. Uygulama, mezar yanında bulunan alıç ağacına üç kez taş atılıp, "Alıcı taşladım, kızı boşladım, oğlana başladım." denilerek yapılmaktadır (Ergun 2002, 242-243).

Erkek çocuk doğurabilmek adına ağacın taşlanması işlemi, biraz daha kompleks bir şekilde Muğla - Fethiye'de de sürdürülmüştür. Dirlik'in aktardığı bilgilere göre, bu bölgede kadınlar, ahlat ağacını dokuz taşla taşlamaktadırlar. Taşlama sırasında da "Taşlı armudu taşladım, kızı bıraktım oğlana başladım." diye üç kez bağırırlar. Bu işlemi gerçekleştiren kadınların üç "kulhuvallahi ahad" ile bir "elham" okuyarak artlarına bakmadan geri dönmeleri gerektiği de aktarılan bilgiler arasında yer almaktadır. Kadınlar, bu işlem gerçekleştirildikten sonra erkek çocuklarının olacağına inanmışlardır (Ergun 2002, 246).

3. Halk hekimliğinde meyve

Meyve ağaçları ve meyvelerin, geleneksel sağaltma işlemleri ya da halk hekimliğinde de önemli bir yeri vardır. Bazı meyveler, çeşitli hastalıkların tedavi edilmesinde, hastalıkların neden olduğu ağrıların dindirilmesi ya da azaltılmasında kullanılmıştır.

Vücudunda siğil olan kişi, bu siğilin üzerini kaynatır. Daha sonra incir ağacından bir yaprak koparır ve bunun sütlü olan kısmını kanayan yere sürer. Bunu yaptıktan sonra yaprağı, üç "ihlâs", bir "elham" suresi okuyarak el ve ayak değmeyecek bir yere koyar (Gönüllü 1996, 124).

Ağaç çileği ve dağ çileği, ağrı kesmede, ateş düşürmede, göz hastalıklarının tedavisinde, şeker hastalığında, romatizma ağrılarını dindirmede; ayva, kalp ve damar hastalıklarında, deri hastalıklarında, kabız tedavisinde, soğuk algınlığı ve yanıkta; iğde, idrar yolu ve böbrek rahatsızlıklarında; kiraz, kabız tedavisinde; kayısı sarılık ve kabız tedavisinde (Özhatay-Çubukçu - Keklik

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

1992:216-225); ceviz, guatr tedavisinde kullanılmaktadır (Sarı-Başagaoglu 1992, 233-234).

Azerbaycan Türklerinin halk tababetinde de meyve önemli bir yer işgal etmektedir. Hangi meyvenin hangi hastalıklara iyi geldiğine dair birkaç örnek şu şekildedir:

“Alma: Ürek-damar sisteminin fealiyyetini denzimizeyir, kök, piyli adamları arıkladır, sifeti durulaşdırır, iştahani artırır, kebizliyin karşısını alır. Almanı kabıklı yemek meslehetdir. Onun şiresi kusmanın karşısını alır, kan tezyikini, tüpürcek vezilerini denzimizeyir, ağız boşluğunda kurumanın karşısını alır. Bununla bele, alma dişin minasını, dişdibi yuvaları zedeleyir. Hamile kadınların alma şiresi kabul etmesi meslehetdir.

Armud: Susuzluğun ve ağız boşluğunun kurumasının karşısını alır, tüpürcek vezilerini temizleyir. Böyrek ağrılarını azaldır, sidiyin ifraz olunmasına yahşı tesir gösterir. Oynaklarda, böyreklerde, sidik yolunda olan daşlaşma, kirecleşme ve duzlaşmaya karşı müalicevi ehemmiyyeti vardır. Armudun iştahani artırması, şen ehvali-ruhiyye oynatma hüsusiyyetleri halk tebabetine çohdan melumdur. İsimte-kızdırma, soyukdeyme, karınağrısı, ishal hesteliklerine karşı effektlidir. Armud ve onun şiresi üzü şeffalaşdırır, kusmanın karşısını alır. Hamile kadınlara armud şiresi kabul etmek meslehetdir.

Erik: İnsanda hoş ehvali-ruhiyye yaradır, ömrü uzadır, iştahani artırır. Eriyi ackarına yemek meslehet deyil. Bu, bedende kızdırma-isitme yaradır. Erik ve erik mürebbesi insan organizmi için müalicevi ehemmiyyetlidir. Bunun şiresi, mürebbesi kan tezyikini denzimizeyir, mede-bağırsak ağrılarını azaldır. Ağızda kurumanın karşısını alır, tüpürcek vezilerini denzimizeyir, susuzluğu aradan kaldırır, soyukdeymeye, sine ağrısına, öd kisesi ağrılarına yahşı tesir gösterir.” (Hekimov-Hekimova 2002, 73)

“Şaftalı: Veteni Azerbaycan ve İrandır. Onun en yahşı sortu “hulu” adlanır. Gabığında faydalı maddeler olduğu için şaftalını gabıglı yemek meslehetdir. Hulunun gabığı tez soyulur, çeyirdeyi asanlıqla ayrılır. Me’de için çoh münasibdir, tez hezm olur, me’de ve

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

bağırsaglardan tez geçir. Hulu susuzluğu yatırmagda çoh heyirlidir, tebieten serinlik getiren meyve kimi tanınır, ağzın pis gohusunu aparır, iştaha ve cinsi heves oyadır. Öd hesteliyine tutulanlar hulunun şiresini çıkarır, serin yerde bir geder sahlayır, sonra ona şeker gatarag açgarına içirler.

Çiçeyi ve yarpağı yumşaldıcı hasseye malikdir. Çiçeyini demleyerek şerbete gatıb uşaglara verirler. Çeyirdeyinin içini yarıyanmış halda toz şeklinde yara üzerine sepirlermiş. Hetta uşagları sünnet ederken bundan istifada etmişler.” (Göyüşov 1994, 77)

4. Nazar, büyü (sihir), uğur - uğursuzluk ve kötü ruhlarla ilgili inanış ve uygulamalarda meyve

İnsan, hayvan ve bitkilerin Tanrı'nın verdiği kut vasıtasıyla hayatta kaldığına, talih sahibi olduğuna inanan Türkler arasında nazar, doğrudan doğruya Tanrı'nın koruyucu şemsiyesinin kalkmasına ve canlıların kötülük getirebilecek olumsuz varlıklara karşı savunmasız kalmasına bağlanmıştır. Yani, Tanrı kutunun ortadan kalkmasıyla çeşitli hastalıkların, felaketlerin, uğursuzlukların meydana geleceğine inanılmıştır. Bu nedenle nazar ve uğursuzluk gibi hallerde, insanı, hayvanı ve herhangi bir yeri terk eden Tanrı kutunu geri getirebilmek ve olumsuz durumlara neden olan kötü güçleri uzaklaştırabilmek için kutlu olduğuna inanılan nesnelere başvurulmuştur.

Türkiye Türkleri arasında nazara karşı önlem almada iğde ağacı ve iğde çekirdeği önemli bir yere sahiptir. Konya'nın Karatay ilçesine bağlı Obruk köyünde evlerin önüne dikilen ve evin ağacı sayılan iğde ağacının yapraklı ve çiçekli bir dalı, herhangi bir parçası, nazara karşı korunmak amacıyla evlerin giriş kapılarına, odaların yüksekçe yerlerine asılmakta, iğde dalı parçacıkları ya da iğde meyvesinin çekirdekleri giyilen giysilerin dışarıdan görülmeyen kısımlarına dikilmektedir. İğde ağacından herhangi bir parçanın insan üzerinde taşınması ya da bulundurulması, Tanrı kutunu temsil eden kutsal nesneden alınan küçük bir parçanın kişi üzerinde dolaştırılması hâlinde Tanrı kutunun o kişinin yanından hiç ayrılmayacağı ve onu koruyacağı inancıyla bağlantılıdır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

İğdenin dışında, diğer bazı dikenli meyve ağaçlarının da insanlara ve diğer canlı varlıklara musallat olabilecek kötü ruhların uzaklaştırmasına yönelik işlemlerde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu duruma Saha (Yakut) Türklerinden de bir örnek vermek mümkündür. Saha (Yakut) Türklerine göre alıç, Tanrı dikenidir ve kötü ruhlar bu ağacın dikeninden korkarlar. Alıcın kutunun da Tanrı'nın kut verdiği insanlara sineceğine ve insanın kötü ruhlara yenilmez derecede güçleneceğine inanılmıştır (Ergun 2002, 236).

Meyve ağaçlarıyla meyvelerden büyü ya da sihir bozma işlemlerinde de yararlanılmıştır. Büyü bozma ile ilgili bir örnekte *Kur'an*'da çeşitli vesilelerle zikredilen zeytinin ön plana çıktığı görülmektedir. Kemalettin Erdir'in aktardığı bilgilere göre, el almış kişi, büyüye maruz kalmış kişinin durumuna baktıktan sonra yedi adet zeytin ister. Bunlara bazı dualar okur. Sonra evden biri bu okunmuş zeytinleri alarak boş bir arsa ya da toprağa atar. Böylece, büyü'nün etkisi o kişiden zeytinlerle beraber gitmiş olur (Erdir 1997, 46).

Ağacın kut, uğur, bereket anlayışında önemli bir yeri vardır. Kimi ağaçlar kut, bereket, uğur kaynağı olarak görülürken başta incir ve ceviz olmak üzere çeşitli ağaçlarla olan ilişkilerde tedirgin olunmuş, bu ağaçlara yönelik çeşitli kaçınmalar, tabular geliştirilmiştir. İncir, ceviz, iğde, nar, zakkum gibi ağaçlara bağlı bazı kaçınmalar şu şekildedir:

(Muğla - Fethiye) İncir ve ceviz ağaçlarının altında devamlı yatılmaz. Eğer yatılırsa inme ineceğine, ölünceye kadar sakat kalacağına inanılır. Sık yapraklı ve koyu gölgeli olan bu iki ağacın gölgesinde uyutmaz yaşlılar (Ergun 2002, 434).

(Manisa - Akhisar) İncir ağacından düşen iflâh olmaz. Bu ağaç uğursuz sayılıyor, tekin olmadığı söyleniyor. Zakkum çiçeği iyi sayılmaz, zakkum eve sokulmaz (Ergun 2002, 437).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

(Düzce) Zakkum ağacının evlerde yetiştirilmesi uğursuzluktur. Yanında çıra ağacından küçük bir parça bulunduran kimseye nazar değmez (Ergun 2002, 460).

(Mersin - Anamur) İncir ağacının altına kirli su dökülmez. Sobada incir odunu yakılmaz. Zakkum çiçeğini koklayanın cehenneme gideceğine inanılır (Gelmez 1986, 37).

(Eskişehir) İğde ağacının dibinde oturulmaz. Çünkü o iyelidir. (Cinli, perilidir, tekin değildir.) Bu ağaç dibinde uzun süre oturulursa çarpılacağına inanılır. Meyve ağacının altında ikindiyle akşam arasında oturulmaz. Şeytanların cinlerin hışmına uğranacağı inancı vardır (Ergun 2002, 761).

(Balıkesir) İncir ağacı altında yatmak iyi değildir. Şeytan çarpar. Nar tanelerini yere dökmek günahdır. Çünkü nar cennet meyvesidir (Ünsal 1982, 20).

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, en çekinilen meyveli ağaçların başında incir gelmektedir. “Ocağında incir ağacı bitsin.” sözünden de anlaşılacağı üzere incir, yıkılmış, virane, terk edilmiş ocakları akla getirmektedir. Bu nedenle de evlerden uzak yerlere dikilegelmiştir. Fakat, meyveleri yenmeyen, görünüşü incire benzeyen ve “erkek incir” adı verilen “iğlek”in, narla birlikte Aydın bölgesinde kut ve bereket getirici bir ağaç olduğuna inanıldığını görülmektedir. Pervin Ergun “iğlek” (erkek incir) ve nar hakkında şu bilgileri aktarmaktadır: “Nar ve iğlek (incirin erkeği) ağaçları da seyrek olarak evlerin önüne dikilen ağaçlardandır. Nar, Aydın bölgesinde, cennet meyvesi olması ve dikenleri dolayısıyla Şeytanı evin etrafına, ağılana sokmaması nedenleriyle tercih edilmektedir. Bazı geceler nar ağacının üzerine nur indiğine, “ak sakallı”, “nur yüzlü” “dede”nin evin sahiplerine yardımcı olup onları müşkülâtlarından kurtardığına, eve ait her şeyi ve bütün aile bireylerini koruduğuna inanılmaktadır. Ev halkından hiç kimse, bu ışıktan ve “ak sakallı” ihtiyardan korkmaz; ama, günlük

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

hayatlarında yanlış hareketler ve davranışlardan uzak durmaya çalışırlar. Yanlış hareketler edildiğinde de Tanrı kutununun gideceğine, ak sakallı ihtiyarın ev halkını cezalandıracağına inanılır.

Evin önüne dikilen bir diğer ağacın iğlek olduğunu daha önce belirtmiştik. Meyveleri yenmeyen ve “erkek incir” diye de adlandırılan iğleklerin görünüşü, incir ağacına benzemektedir. Fakat, incire nazaran yaprakları daha koyu renkli ve gölgesi de daha koyudur. İncire benzeyen ve yaz başlarında olgunlaşan meyveleri toplanır, dağlarda yetişen kavalık (yeşil, bol uzun çubuğu olan bir bitki) ve sarı diken çalılarına üçer beşer dizilerek incir ağaçlarının dallarına asılır. İğlek dediğimiz incire benzeyen meyvelerin göbeğindeki delikten çıkan sinekler, incir ağaçlarındaki henüz fındık tanesi büyüklüğündeki incirleri döller. Bu sayede bol bürün alınmış olur. Bu işleme, “iğlek atmak” da denilmektedir. Eğer, iğlek atılmazsa incirler olgunlaşmadan dökülür, kuru incir haline getirilemezler.” (Ergun 2002, 261)

5. Rüya yorumlarında meyve

Görülen rüyaların insanların geleceği hakkında olumlu ve olumsuz çok önemli ip uçları içerdiğine, onların sembolik bir dilinin olduğuna dair inanç, hem çok eskidir, hem de bütün insanlığın müştereklerindedir. Geçmiş dönemlerden beri özel bir bilgi ve birikim gerektirdiğine inanılan rüya yorumculuğu, modern zamanlarda, özellikle de psikanalistler tarafından özel bir bilim dalı olarak nitelendirilmiştir (Sembol dilinin özellikleri, rüyaların özellikleri, Freud ve Jung’un rüya yorumculuğu, rüya yorumculuğunun tarihçesi, rüya yorumlama sanatı, rüyaların sembol dili hakkında bk. Fromm 1997).

Türk geleneğinde de “bir ilim konusu olarak” nitelendirilen tabircilik ya da yorumculuk, *Oğuz Kağan*, *Manas* gibi destanlarda, *Dede Korkut Kitabı*’nda, halk hikâyeleri, masallar, tarihî şahsiyetlerle (Osman Bey, vd.) ilgili anlatılan rivayetlerde önemli bir rol üstlenmiştir. Türk yazılı geleneğinde pek çok tabirname meydana getirilmiş, bu tabirnamelerde rüyalarda görülen olaylar ve nesnelere belirli bir sistem dahilinde yorumlanmaya çalışılmış, özellikle de rüyaların sembol dili üzerinde

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

durulmuştur (Türk yazılı geleneğindeki tabirnameler hakkında bk. Gökyay 1992).

Türk yazılı geleneğindeki tabirnamelerde yer alan rüya yorumları, doğrudan sözlü geleneğe dayanmaktadır ve bunlar arasında, doğrudan meyve ile ilgili yorumlara da yer verilmiştir. Orhan Şaik Gökyay tarafından ele alınan eski tabirnamelerden *Tabirname-i Türkî* ile Süleymaniye Kütüphanesi, Reisü'l-Küttab Kitapları arasında yer alan bir başka tabirnamede rüyada görülen bazı meyveler hakkında yapılan yorumlara da yer verilmiştir. *Tabirname-i Türkî*'de yer alan rüyada elma görme ile ilgili yorum şu şekildedir: “Düşde elma görse. Sahib-i kitap eydür. Bazılar “elma” oğuldur ve “kızıl elma”, sultan cihetinden menfaattir. Eğer ekşi ise kaygu ve gussadır. Eğer elmayı ortadan yarsa, iki pare eylese ortağı ortağından cüda ola. Eğer kızıl elmayı budağından koparsa yise oğlu doğa. Delildir ki kızı ola. Eğer tatlu elma yise dostluk sebebidir. Eğer ekşi yise, düşmanlık sebebidir. Eğer tatlu yise hoş haberdur. Eğer kimse ana elma verse bezirgan ola; bezirganlıkta işi reva ola. Eğer ikinci ise anın hasılı ziyade ola; her kangı pişelü ise pişesi reva ola; muradı hasıl ola; sultan ise memleketi ziyade ola (Gökyay 1992, 127).

Rüyada elma görmek, sözü geçen ikinci tabirnamede şu şekilde yorumlanmaktadır: “Himmet ziyadeliğine delildir. Şirin elma ekşisinden eyüdü; zira ki türş elma haram mala delildir ve her bişmemiş haram mala delildir; meğer kavun ki anın kökü ceset sıhhatine delildir. Ve denildi ki elma türşlüğünün zararı yoktur. Eğer kendüyü bir padişah bir elma ile andı görse padişahdan ana bir elçi erişe. Eğer sücü meclisinde bir elma kokladı göre lehve düşüp, zenbe mürtekip ola. Eğer elma mescidde kokladı görse bir avret evlene. Eğer elmada yancıdı (?) görse ana bir hayır erişe. Ve elmayı şuara, avrete teşbih etmişlerdir (Gökyay 1992, 127).

Rüyada incir görmek çok tehlikelidir. Birisinin ya da onun yakınlardan birisinin öleceği anlamına gelir. Mevsimsiz görülen meyve (yani kışın erik, vs. görmek) her zaman için kötüye yorumlanır. Rüyada dut görmek, paraya ve mala yorumlanır. Özellikle incir mevsimsiz görüldüğünde çok kötü yorumlanır. Rüyada kiraz görmenin de kazanç

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic*

Volume 3/5 Fall 2008

getireceğine inanılmaktadır (15. 03. 2004 tarihinde Balıkesir il merkezinde 1977 doğumlu Emine Aça'dan derlenmiştir.).

Dut, erkek çocuğuna; kiraz, kız çocuğuna; üzüm gözyaşına (Üzümün Hz. Ali'nin karısı Fadime Ananın gözyaşlarından meydana geldiğine inanılmaktadır.); armut, sert ve iri olursa hastalığa, sarı ise erkek çocuğuna; erik, ekşi ise kız çocuğuna, tatlı ise erkek çocuğuna; elma, yasak aşka, tatlı ise erkek çocuğuna; kızılık, kız çocuğuna yorulur.²

Rüya yorumuna Azerbaycan sahasında “rüya yozma” adı verilmektedir. Azerbaycan Türkleri arasından derlenmiş rüyada meyve ağaçları ve onların meyvelerini görmeye ilgili çeşitli yorumlardan bazıları şunlardır:

“Ağaç: Yuhuda ağaç görmek heyire yorulur. Ağaç meyvesizdirse, ümitsizlik gözlenilir. Meyve ağacı görmek ümidlerin doğrulacağını gösterir. Çoh yapraglı ağac sağlamlığa işaredir. Yuhuda ağacdan yihılmag nese bir itiyiniz olacağını bildirir.

Badam Ağacı: Eger gız yuhuda badam ağacı görübse, onu beyenecekler. Eger meyvesi yetişmiş badam ağacı görübse, serveti artacag.

Bağ: Bağda üzüm dermek neşe ve sevin, bağdan üzüm oğurlamak gözlenilmez yahşılıg, bağda başgasına üzüm vermek müjde demektir.

Zeggum: Zeggum görmek bed heber, gem bildirir.

Zeytun: Zeytun ve zeytun ağacını yuhuda gören muradına yetişer.

İyde: Hayatda uğursuzluğa düşer olmag kimi yozulur.

Nar: Nar var-dölet kimi yozulur, bir de sirr me'nası var.

² 02.04.2004 tarihinde Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisi Nazife Özdemir tarafından, 1951 Çorum Merkez Üçköy doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı Nergis Özdemir'den derlenmiştir. Kaynak şahıs halen Çorum merkezde ikamet etmektedir.

Nar Ağacı: Halal mal remzidir.” (Veliyev 1988, 110, 112, 116, 120).

Sonuç

Türk inaniş ve düşünüş sistemlerinde genellikle doğmamış-doğurmamış, ebedî Tanrı'nın sıfatlarını temsil eden meyvesiz ve her daim yeşil kalan ağaçlar kutlu ağaçlar olarak kabul edilmekle birlikte, meyveli ağaçlarla onların meyvelerinin de inanç ve düşünce dünyamızın biçimlenmesinde önemli bir yeri olagelmıştır. Kimi meyve ağaçlarıyla meyvelerin (elma, nar, iğde, vd.), kut, bereket, uğur getirdiğine inanılırken kimilerinin (incir, vd.) de uğursuzluk, kutsuzluk getirdiğine inanılmıştır. İnsanoğlu, çevresindeki diğer canlı ve cansız varlıklarda olduğu gibi, meyve ağaçlarıyla onların meyveleriyle de özel bir ilişki geliştirmiştir. İnsan hayatının hemen her aşamasında (doğum, evlilik, ölüm) belirleyici bir konuma sahip olan meyve ağaçları ve meyveler, insanların geleceğine dair olumlu ve olumsuz mesajlar içerdiğine inanılan rüyaların sembol dilinin gelişmesine de önemli katkılarda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

- ABBASOĞLU, Asif, “Ahıska Türklerinin İnançlarında Ağaç ve Su Kültleri”, *Erciyes*, 14 (157), Ocak 1991, s. 10.
- ALPTEKİN, Ali Berat, *Halk Hikayelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- ARAT, Reşid Rahmeti, *Eski Türk Şiiri*, 3. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- ATILGAN, Kadir, *Şereflikoçhisar'da Halkla İlgili Manevi İnançlar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bitirme Tezi, Ankara 1981.
- BARLAS, Uğuroğlu, “Ağır Sanayii Etkisinde (Karabük) Bulak Köyü Halk Bilgisi”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, 1. c., Genel Konular, 1986, s. 23-38.
- ERDIR, Kemalettin, *Yaşayan Hurafeler*, Ankara 1997.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

-
- ERGUN, Metin, "Türk Ağaç Kültü İnancının Dede Korkut Hikayelerindeki Yansımaları", *Milli Folklor*, 6 (47), Güz 2000, s. 22-30.
- ERGUN, Pervin, *Türk Kültüründe Ağaç (Orman) Kültü*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya 2002.
- FROMM, Erich, *Rüyalar Masallar Mitoslar*, çev. Aydın Arıtan - Kaan H. Ökten, Arıtan Yayınevi, İstanbul 1997.
- GELMEZ, Şerife, *Serik ve Anamur Folklorundan Örnekler*, Atatürk Üniversitesi Bitirme Tezi, Erzurum 1986.
- GÖKBEL, Ahmet, *Anadolu Varsaklarında İnanç ve Adetler*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, "Tabirnameler", *IV. Milletlerarası Türk Halk kültürü Kongresi Bildirileri 4. c. Gelenek, Görenek ve İnançlar*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel müdürlüğü Yayınları, Ankara 1992, s. 105-131.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza, *Alanya Halk İnançlarında "Ağaç" Motifi*, *Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri 1992-1993-1994-1995*, Alsav, Alanya 1996, s. 123-125.
- GÖYÜŞOV, Nesib, "Halg Tebabeti Hezinesinden", *Azerbaycan Ensiklopediyası Neşriyyat-Poligrafiya Birliyi*, Bakı 1994.
- GÜNAY, Umay, *Elazığ Masalları (İnceleme)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975.
- HEKIMOV, Mürsel - Mübar Hekimova, *Yuxu Yozumları, Türkeçareler, İnam ve Etiqadlar*, Maarif Neşriyyatı, Bakı 2002.
- İNAN, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, 3. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1986.
- İSLAMOĞLU, Mahmut, "Kıbrıs'ta Türk-İslam Yatırları ve Bunlara İlişkin Efsaneler", *İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri-1-2 Temmuz 1993*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 267-284.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*

-
- KALAFAT, Yaşar, “Afganistan Türkleri, Hazaralarda Halk Kültürü”, *Yeni Düşünce*, 26 Ekim-01 Kasım 2001.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları İle Destanlar)*, 1. C., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- ÖZEN, Kutlu, *Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri*, Sivas 1996.
- ÖZHATAY, Neriman - Beyhan Çubukçu - Tüten Keklik, “Konya İli Halk İlaçları”, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri 4. c. Gelenek, Görenek ve İnançlar*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1992, s. 215-226.
- ROUX, Jean-Poul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, İstanbul 1994.
- SAKAOĞLU, Saim, *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.
- SARI, Nil - İbrahim Başağaoğlu, “Türkiye’de Tiroid Hastalıkları ve Tedavisi Üzerine Halk Bilgi ve Uygulamaları”, *IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri 4. c. Gelenek, Görenek ve İnançlar*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel müdürlüğü Yayınları, Ankara 1992, s. 227-240.
- SEYİDOĞLU, Bilge *Erzurum Masalları Üzerinde Araştırmalar - Metinler ve Açıklamalar*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1975.
- TÜRKMEN, Fikret, *Tahir İle Zühre*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.
- ÜNSAL, İrfan, *Kürse Köyü Folklorundan Örnekler*, Necatibey Yüksek Öğretmen Okulu Bitirme Tezi, Balıkesir 1982.
- VELİYEV, Kamil, *Elin Yaddaşı Dilin Yaddaşı*, Genclik, Bakı 1988.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 3/5 Fall 2008*